

УДК 378.016:005.334.2

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
КОНФЛІКТОЛОГІЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ**

© **Пермінова А.В.**

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Пермінова Анна Василівна: ORCID: 0000-0001-5086-4681; perminovaaan@gmail.com; кандидат педагогічних наук; доцент кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти; Українська інженерно-педагогічна академія; вул.Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна

У статті розкрито питання викладання дисципліни конфліктології для майбутніх менеджерів освіти. Охарактеризовано особливості викладання дисципліни, а саме: необхідність ознайомлення майбутніх менеджерів освіти з еволюцією наукових поглядів на конфліктологію та періодів її розвитку (стародавні часи; середньовіччя; епоха Відродження; нові часи і епоха просвіти; перша половина XIX ст.; друга половина XIX – початок XX ст.; сучасний розвиток конфліктології); засвоєння спеціальної наукової термінології з конфліктології та усвідомлення сутності її об'єкту і предмету; визначення мети, завдань, структури і змісту дисципліни конфліктологія; ознайомлення з методикою викладання дисципліни, повинна складатись з наступної системи: методологічні принципи; загальнонаукові підходи; специфічні та універсальні методи. Врахування усіх особливостей викладання дисципліни призведе до ефективного засвоєння знань та умінь майбутніми менеджерами освіти та позитивно вплине на професійне використання своїх знань у майбутньому професійному житті, під час управління закладом освіти або його структурним підрозділом та колективом зокрема під час виникнення, розвитку та розв'язання конфліктних ситуацій.

Ключові слова: особливості викладання, дисципліна конфліктологія, майбутні менеджери освіти, заклади вищої освіти.

Перминова А. В., «Особенности преподавания дисциплины конфликтология для будущих менеджеров образования».

В статье раскрыты вопросы преподавания дисциплины конфликтология для будущих менеджеров образования. Охарактеризованы особенности преподавания дисциплины, а именно: необходимость ознакомления будущих менеджеров образования с эволюцией научных взглядов на конфликтологию и периодов ее развития (древние времена; средневековья; эпоха Возрождения, новые времена и эпоха просвещения; первая половина XIX в.; вторая половина XIX - начало XX ст.; современное развитие конфликтологии) усвоения специальной научной терминологии по конфликтологии и осознание сущности ее объекта и предмета; определение целей, задач, структуры и содержания дисциплины конфликтология; ознакомление с методикой преподавания дисциплины, должна состоять из следующей системы: методологические принципы; общенаучные подходы; специфические и универсальные методы. Учет всех особенностей преподавания дисциплины приведет к эффективному усвоению знаний и умений будущими менеджерами образования и положительно повлияет на профессиональное использование своих знаний в будущей профессиональной жизни, при управлении учебным заведением или его структурным подразделением и коллективом в частности во время возникновения, развития и разрешения конфликтных ситуаций.

Ключевые слова: особенности преподавания, дисциплина конфликтология, будущие менеджеры образования, учреждения высшего образования.

Perminova A. "Features of teaching the discipline "Conflictology" to future Managers of Education"

The article deals with the issue of teaching the discipline "Conflictology" to future managers of education. Peculiarities of teaching the discipline are characterized, namely the need for the acquaintance of future managers of education with the evolution of scientific views on conflictology and periods of its development (ancient times, the Middle Ages, the Renaissance, the New Times and the Epoch of Enlightenment, the first half of the XIX century, the second half of the XIX – early XX century; modern development of conflictology); assimilation of special scientific terminology in conflictology and awareness of the essence of its object and subject; determination of purpose, tasks, structure and content of the discipline "Conflictology"; familiarization with the methodology of teaching the discipline which should correspond to the following system: methodological principles; general scientific approaches; specific and general methods. Taking into account all the peculiarities of teaching the discipline will help future managers of education effectively absorb knowledge and skills and will positively influence the implementation of the relevant knowledge in their future professional life, while managing an education institution, its structural unit or staff in particular, or when conflict situations emerge, develop or are being resolved.

Keywords: peculiarities of teaching, discipline "Conflictology", future managers of education, higher education institutions.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблеми конфліктів у суспільстві залишаються актуальними протягом усього існування цивілізації. Вони виникають в усіх галузях суспільних відносин: у політиці та економіці, державному управлінні й соціальній сфері та в освіті. Це цілком природний процес, який супроводжує соціальну еволюцію, реформи, модернізаційні зміни.

Нові економічні та соціальні умови висунули на перший план необхідність зниження рівня конфліктності в навчальних закладах освіти. Культура поведінки в конфліктних ситуаціях як для керівників, так і для підлеглих дуже важлива для успіху управління сучасними закладами вищої освіти.

Саме тому визначення особливостей викладання дисципліни конфліктологія для майбутніх менеджерів освіти – необхідна умова професійного використання своїх знань під час управління закладом освіти або його структурним підрозділом та колективом зокрема під час виникнення конфліктних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конфліктів і конфліктних ситуацій завжди цікавила вчених, філософів, громадських діячів. Конфліктна взаємодія виступала і виступає показником розвитку суспільства.

Проблеми конфліктології як науки знаходили своє осмислення в працях учених багатьох наук, зокрема таких, як філософія, історія, право, біологія, географія, математика, хімія, психологія, медицина, астрономія та ін.

Найбільший внесок у дослідженні соціального конфлікту належить Аристотелю, Платону, Т. Гоббсу, Ж.-Ж. Руссо та ін. Серед фундаторів соціологічної теорії конфлікту можна назвати К. Маркса, М. Вебера, Г. Зіммеля та ін. Г. Зіммель вважав конфлікт універсальним явищем, стверджуючи, що безконфліктне суспільство не має механізму саморозвитку. Саме ця ідея в теорії конфлікту активізує інтерес до вивчення проблеми буття [4].

Досліджуючи проблему конфліктів, один з засновників конфліктології, англійський психолог Дж. Бертон, дійшов висновку, що конфлікти у соціальній сфері — закономірне явище, оскільки люди по-різному сприймають соціальні цінності та мають різні інтереси [1].

Дослідження в галузі соціології та психології конфлікту в середині ХХ ст. сприяли виникненню окремої науки конфліктології. В цей час у країнах Західної Європи та США посилюються кризові явища, які сприяли розвитку «конфліктної моделі суспільства» (Р.

Дарендорф), загальної теорії конфліктів (*К. Боулдінг*), концепції позитивно-функціонального конфлікту (*Л. Козер*) [1].

Виклад основного матеріалу. Конфлікт як повсякденний фактор життя сьогодні охоплює всі без винятку сфери людської діяльності [3]. Саме це визначає особливу увагу до цієї проблеми. Саме це й зумовило виникнення такої науки, дисципліни як конфліктологія.

Конфліктологія є однією з наймолодших галузей наукового знання, що розвивалася на стику багатьох наук. Проблеми конфліктів і конфліктних ситуацій завжди цікавили вчених, філософів, громадських діячів. У зв'язку з проблематикою дослідження під особливостями викладання дисципліни конфліктологія розуміємо необхідність ознайомлення майбутніх менеджерів освіти з еволюцією наукових поглядів на конфліктологію та періодів її розвитку (стародавні часи; середньовіччя; епоха Відродження; нові часи і епоха просвіти; перша половина XIX ст.; друга половина XIX – початок XX ст.; сучасний розвиток конфліктології); засвоєння спеціальної наукової термінології з конфліктології та усвідомлення сутності її об'єкту і предмету; визначення мети, завдань, структури і змісту дисципліни конфліктологія; ознайомлення з методикою викладання дисципліни, що на наш погляд, повинна складатись із таких чинників: методологічні принципи; загальнонаукові підходи; специфічні та універсальні методи. Перейдемо до більш детального аналізу, починаючи з періодів її розвитку.

Стародавні часи. У цей період заслуговують на увагу ідеї китайських мислителів. Особливе місце серед них належить *Конфуцію* (551 – 479 рр. до н.е.). Він розвивав різноманітні погляди на проблему конфлікту в багатьох моральних заповідях. Джерело конфлікту філософ вбачав у неосвіченості і невихованості, що призводить до порушення норм людських відносин і справедливості [1].

Древній китайський філософ *Лао-цзи* (579 – 499 до н.е.) вважав головними першоосновами світу Ян (світле) і Инь (темне), що не стільки борються між собою, скільки, доповнюючи один одного, утворюють гармонію Єдиного.

Давньогрецький філософ *Геракліт* (520 – 460 рр. до н.е.) намагався пов'язати свої міркування про війни і соціальні конфлікти із загальною системою поглядів на природу Всесвіту [1].

Грецький філософ-матеріаліст стародавності – *Епікур* (341 – 270 рр. до н.е.), вважав, що все негативне, що виникає в результаті різноманітних зіткнень, коли-небудь змусить людей жити в стані постійного миру.

Давньогрецький філософ *Платон* (427– 347 рр. до н.е.) засуджував війну і вважав її найбільшим злом.

Давньогрецький філософ *Арістотель* (384 – 322 рр. до н.е.), учень Платона, стверджував: «Держава є інструментом примирення людей»; «Людина поза державою агресивна і небезпечна», ці ствердження були пов'язані з державним устроєм.

Давньогрецький філософ *Демокріт* (460 – 360 рр. до н. е.) розповсюджував соціально-етичні та правові ідеї серед людей.

Римський політичний діяч і оратор *Цицерон* (106 – 43 рр. до н. е.) висунув тезу про «справедливу й благочестиву війну», що могла вестися для помсти за заподіяне зло, для вигнання з країни ворога («Про державу»).

Мислителі минулого, усвідомлюючи неминучість конфронтації в суспільному житті, все ж таки намагалися визначити критерії «справедливого» і «несправедливого» насильства [1].

Середньовіччя. У часи *Середньовіччя*, коли ствердилася християнська релігія, заснована на ідеях людинолюбства і рівності всіх перед Богом, домогтися міцного миру між людьми знов-таки не вдалося. При цьому зіткнення продовжувалися не тільки між віруючими і невіруючими, але й між самими одновірцями [1].

Один із перших християнських богословів *Тертуліан* (160 – 220) вважав, що природа Бога, його задуми не піддаються людському розумові і тому нам нічого не залишається, як тільки сліпо вірити в нього

Один із найвідоміших учених Середньовіччя *Фома Аквінський* (1225 – 1274)

розвинув думку про царство філософського пізнання і богослов'я, духовної влади, про людське буття і бога [1].

Найважливішою особливістю конфліктологічних ідей, які набули розвитку у поглядах середньовічних мислителів, була їхня релігійна спрямованість [1].

Епоха Відродження. У цей період заслуговує на увагу одна із перших спроб здійснення системного аналізу соціальних конфліктів, яка належить флорентійському теоретикові та державному діячеві *Ніколо Макіавеллі (1469 – 1527)*. Він вважав конфлікт універсальним і перманентним станом суспільства через порочну природу людини та прагнення різних груп людей до постійного та необмеженого матеріального збагачення.

Еразм Роттердамський (1469 – 1536) відзначав, що «війна солодка для тих, хто її не знає». Він указував, що досить часто правителів втягують народи у війни для того, щоб ще вільніше і більше грабувати знедолених людей.

Конфліктологічні погляди цього періоду розвивались як більш високий рівень древньогрецької філософії, звільняючись від релігійного трактування суспільного життя, характерного для середніх віків [1].

Нові часи і епоха просвіти. У цей період найбільш характерні погляди на конфлікт містилися в працях *Ф. Бекона (1561–1626)*, який уперше ґрунтовно проаналізував систему причин соціальних конфліктів усередині країни; *Т. Гоббса (1588 – 1679)*, який вважав, що природний стан суспільства – це «війна всіх проти всіх». Незважаючи на те, що природа створила людей рівними щодо фізичних та розумових можливостей, проте ця рівність не є благом, навпаки, від цієї рівності виникає також ідея рівності при досягненні мети; *Жан-Жака Руссо (1712– 1778)*, який вважав, що людина за своєю природою добра, миролюбна, вільна і самодостатня, та не залежить від інших людей. А джерелами конфліктів в сучасному суспільстві є недоліки в його організації, помилки і забобони людей і, перш за все, їхня прихильність щодо приватної власності; *А.Сміта (1723 – 1790)*, який поширював думку про те, що конфлікт – це багаторівневе соціальне явище.

Період нових часів і епохи просвіти характеризується створенням передумов системного підходу в пізнанні явищ навколишнього світу, зокрема й у вивченні конфліктів.

Перша половина XIX ст. На цьому етапі розвитку конфліктології особливо цінними є погляди представників класичної німецької філософії. *І. Кант (1724 – 1804)* вважав, що «... стан миру між людьми, які живуть по-сусідськи, не є природним станом. Останній, навпаки, є станом війни»; *Г. Гегель (1770 – 1831)*, вважав, що держава повинна представляти інтереси всього суспільства і регулювати конфлікти.

Проблема боротьби за існування рідсдала центральне місце у вченні англійського біолога *Чарльза Дарвіна (1809 – 1902)* [1].

Науковці, мислителі першої половини XIX ст. акцентували увагу на найбільш гострій проблемі того часу – війні та мирі.

Друга половина XIX – початок XX ст. У цей період виникає також ряд нових наук і концепцій – марксистська філософія, основи якої закладені *К. Марксом (1818 – 1883)* і *Ф. Енгельсом (1820 – 1895)*; соціологія, яка бере свій початок із праць *Огюста Конта (1798 – 1857)*; психологія, біля витоків якої стояв *Вільгельм Вундт (1832 – 1920)* [1].

Німецький соціолог *Георг Зіммель (1858 – 1918)* вважається першим, хто впровадив науковий термін «соціологія конфлікту» і описав закономірності соціальних конфліктів.

Австрійський психолог *Зігмунд Фрейд (1856 – 1939)* створив одну з перших концепцій людської конфліктності – «теорію психоаналізу», згідно з якою поява і розвиток внутрішньоособистісних конфліктів визначається зіткненням усередині особистості несвідомих психічних сил, головними з яких є лібідо (сексуальний потяг) та бажання бути видатним [1].

Швейцарський психолог *Карл-Густав Юнг (1875 – 1961)*, наслідувач Фрейда, заснував школу аналітичної психології, висунувши положення про існування колективного несвідомого, та запропонував типологію характерів особистостей щодо їх поведінки в конфлікті.

Німецький вчений *Макс Вебер (1864 – 1924)*, який вивчав конфлікти в системі

політики, релігії та економічного життя, стверджував, що суспільство – це арена боротьби статусних груп, кожна з яких має свої інтереси, амбіції та розуміння світу.

Французький учений *Еміль Дюркгейм (1858 – 1917)* вивчав наукові концепції відомого та розглядав конфлікти та девіантну поведінку як фактор конфліктності.

Цікаве тлумачення сутності та природи конфліктів можна знайти в концепціях «соціальної згоди» та «людських відносин». Ці концепції найбільш повно були представлені американськими соціологами *Толкоттом Парсонсом (1902 – 1979)* і *Елтоном Мейо (1880 – 1949)*.

Друга половина XIX – початок XX ст. посідає виключне місце у становленні конфліктології як відносно самостійної теорії, що було зумовлено, по-перше, накопиченням достатнього обсягу інформації про проблеми конфлікту, по-друге, насиченістю найсильнішими соціальними потрясіннями – війнами, економічними кризами, соціальними революціями [1].

Сучасний розвиток конфліктології. З середини XX ст. теорія конфліктів починає активно розвиватися. В цей час у країнах Західної Європи та США посилюються кризові явища, які сприяли розвитку «конфліктної моделі суспільства» (*Р. Дарендорф*), «загальної теорії конфліктів» (*К. Боулдінг*), «концепції позитивно-функціонального конфлікту» (*Л. Козер*).

Перша в світі спроба створити єдину теорію конфліктів із використанням математичного апарату була здійснена в Росії російськими вченими *В. Дружиніним* і *Д. Контпорогім*. В основі їх наукових положень лежить «теорія ігор», яка описує психологічні особливості учасників конфліктної взаємодії. Однак ця теорія не дозволяє відобразити в повному обсязі різноманіття конфліктів і не завжди дає змогу знайти правильне рішення.

Сьогодні в західній соціальній психології цілеспрямовано й активно розробляють теорію конфліктології. В американських університетах відкриваються центри з вивчення та розв'язання конфліктів, де вивчають теорію і практику подолання конфліктів, готують спеціалістів у цій галузі, надають послуги учасникам конфліктів, а також проводять конкретну роботу щодо різних конфліктних ситуацій [1].

На думку науковців *А. Анцупової* та *А. Шипілової*, в історії колишньої радянської конфліктології можна виділити кілька періодів [1]:

1-ий період – до 1924 року. У цей період починають накопичуватися перші наукові знання про конфлікти. Конфлікт вивчається в межах філософії, права, психології, але не виділяється як самостійне явище.

2-ий період – 1924 – 1990 роки. Конфлікт починає вивчатися як самостійне явище в межах спочатку двох наук (правознавства і соціології), а зрештою – одинадцяти (мистецтвознавства, історичної науки, математики, педагогіки, політології, правознавства, психології, соціобіології, соціології та філософії). Інтенсивність дослідження конфлікту постійно зростає.

Перші публікації з проблем конфліктології в Україні з'явилися всередині 80-років XX ст. (*Ф. М. Бородкін, Н. М. Коряк, Л. А. Нечипоренко* та ін.). Дослідження конфліктів у вітчизняній науці спочатку велося в рамках окремих спеціальних дисциплін – соціології конфлікту, правознавства, психології конфлікту, математичного аналізу конфлікту тощо. В Україні сьогодні конфліктологія як наука продовжує формуватися, а також починає практикуватися як предмет у вишах [1].

Українські науковці в останні роки активізували роботу з проблем діагностики, застереження та вирішення конфліктів. Питаннями конфліктів на різних рівнях займається досить багато організацій [1]: Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Київський міжнародний інститут соціології і конфліктології, кафедри соціології і конфліктології при ВНЗ, школи конфліктологів, центри з вивчення громадської думки тощо. З конфліктологічної тематики проводяться конференції, моніторингові дослідження, видаються словники та підручники. Але перераховані розробки не можуть замінити відсутність загальних концептуальних засад, які дозволи б осмислити механізм соціальних

конфліктів в Україні.

Найбільш актуальними проблемами розвитку вітчизняної конфліктологічної науки на сучасному етапі розвитку конфліктології є такі [1]: напрацювання категоріального та понятійного апарату з основ конфліктології; інтеграція гуманітарного, медико-біологічного та технічного підходів в дослідженні конфліктів; підготовка фахівців для науки та практики з проблем прогнозування, запобігання та розв'язання конфліктів, створення спеціальних груп практиків-конфліктологів.

Проаналізувавши історичні передумови виникнення та розвитку конфліктології, як однієї з наймолодших галузей наукового знання, перейдемо до аналізу дефініцій конфліктології як науки та наукової дисципліни.

Конфліктологія (від лат. *konflikt* – зіткнення, грецьк. *logos* – вчення, наука) – наука про зіткнення, проблемне функціонування особи, людського суспільства, природи, про взаємодію людини і природи [4].

Найбільш загальне уявлення про конфліктологію як науку дає семантика слова «конфліктологія» – «наука про конфлікти». Більш точне уявлення можна отримати з визначення. Конфліктологія – це система знань про закономірності і механізми виникнення і розвитку конфліктів, а також про принципи і методи управління ними [51].

Конфліктологія – це наука, яка досліджує об'єктивну реальність людського буття у зміні й розвитку. Як галузь наукових знань конфліктологія вивчає теорію конфлікту, практику прогнозування, запобігання і подолання конфліктів. Інакше кажучи, конфліктологія – це наука про психогігієну соціально-політичних, міжособистісних і внутрішньоособистісних відносин [4].

Конфліктологія – це система знань про закономірності і механізми виникнення і розвитку конфліктів, а також про принципи і технології управління ними [3].

Конфліктологія, що виникла як самостійна наукова галузь, поступово поширилася на всі регіони світу, стала повноправним членом наукового співтовариства. Майже відразу після отримання статусу наукової дисципліни вона набула і статус навчальної дисципліни. І це не випадково, оскільки потребу вивчати конфліктологію мають не лише майбутні професійні конфліктологи, але й усі ті, хто хоче полегшити своє існування вмінням знаходити вихід із найскладніших конфліктних ситуацій, що постійно виникають в економічному, соціальному чи політичному житті, міжособових відносинах людей [5].

З'ясовуючи науковий статус конфліктології, важливо чітко розрізняти її об'єкт і предмет.

Об'єкт конфліктології, на який спрямовано комплексний аналіз науки, у широкому сенсі збігається з об'єктом соціальних наук — це суспільство, але в так званому нестабільному стані — «соціум конфліктний». Специфічною стороною об'єкта науки про конфлікти є розбалансовані соціальні системи, структури та інститути, нестабільні суспільні відносини, суперечливі чи деструктивні процеси і тенденції, сфери гострої взаємодії людей, аномічні соціальні феномени [2].

Об'єктом конфліктологічного пізнання є людське суспільство і людина з її вчинками, цінностями, оцінками й відносинами в суспільстві та його інститутах [4].

Об'єкт конфліктології – конфлікти в цілому з усіма базовими ознаками, елементами й принципами розвитку, а також сфера життя суспільства чи особи, в якій виникає конфлікт [1].

Отже, об'єктом конфліктології вчені, науковці вважають людське суспільство, в якому виникає конфлікт, або особу яка перебуває у стані конфлікту.

Конфлікт (від лат. *konflikt* – зіткнення) – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, у міжособистісних взаємодіях індивідів або груп людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями, переживаннями [1].

Як і будь-яка інша наука, конфліктологія має власний предмет дослідження. Вона входить у загальну систему наукового знання й посідає в ній чітко визначене місце [4].

Предмет конфліктології – загальні закономірності виникнення, динаміки й завершення конфліктів [1].

Предметом вивчення конфліктології є закони й категорії, що характеризують конфлікт як соціальне явище, як різновид соціальної поведінки та взаємодії [4].

Якщо визнати конфлікти майже невичерпним об'єктом пізнання, то межі предмета цієї науки досить важко позначити. У загальному визначенні предметом конфліктології можна вважати сутність, детермінанти, закономірності виникнення, динаміки розвитку і закінчення конфліктів [2].

Таким чином, предметом конфліктології вчені та науковці вважають конфлікт, що має загальні закономірності, категорії виникнення, розвитку та його закінчення.

Як навчальна дисципліна конфліктологія вивчається в освітніх закладах різних країн. На сучасному етапі розвитку конфліктологія як навчальна дисципліна поступово з'являється у вишах України та викладається студентам окремих спеціальностей – юристам, психологам, економістам, менеджерам.

Проте все частіше можна почути думку, що потреба в знаннях розв'язання конфліктів уже диктує необхідність уведення конфліктології і в середніх навчальних закладах, зокрема в ліцєях, гімназіях тощо [5].

Основними цілями дисципліни конфліктологія є [3]:

– дослідження всіх конфліктів, що виступають об'єктом науки, інтенсивний розвиток конфліктологічної теорії;

– створення системи конфліктологічної освіти в країні, пропаганда конфліктологічних знань;

– організація в країні системи практичної роботи конфліктологів із прогнозування, запобігання і врегулювання конфліктів.

Конфліктологія як наука та дисципліна допомагає вибрати спосіб поведінки у складних ситуаціях, адекватно реагувати на дії оточуючих людей. Уміння аналізувати причини та динаміку конфліктів, знання правил поведінки в конфліктних ситуаціях необхідні кожній людині, оскільки є важливими умовами гармонізації людських відносин.

Основні завдання вивчення дисципліни конфліктології [1]: виявляти природу конфліктів; визначати їх види і динаміку розвитку; ознайомлюватися з психологічними аспектами міжособистісних ділових контактів; вивчати методи прогнозування, діагностування та запобігання конфліктів; формувати системи управління конфліктними ситуаціями в організації.

Як відомо, більшість науковців у структурі та змісті дисципліни конфліктології виділяють такі проблеми: сутність соціального конфлікту; типології та класифікації конфліктів; еволюцію конфліктів; структуру конфлікту; функції конфліктів; інформацію в конфлікті; діагностику конфлікту; динаміку конфлікту; закінчення конфлікту; управління конфліктом, механізми та засоби його врегулювання (розв'язання, запобігання).

Структура дисципліни конфліктологія має теоретичний та емпіричний рівні. На теоретичному рівні вона містить широкі узагальнення, виходячи з яких можна формулювати загальні закони конфліктної поведінки (взаємодії) незважаючи на особливості, притаманні окремим типам і формам конфліктів [4]. На емпіричному рівні вона розглядає узагальнення, робочі поняття, методи діагностики, напруження, соціальні технології, спрямовані на розв'язання конфліктів, їх свідоме регулювання, прогнозування та запобігання.

Актуальність конфліктології як дисципліни безперечна. Проблема дослідження конфліктів набула особливого значення нині. Наше суспільство та суспільні науки тривалий час ігнорували конфлікти, внаслідок чого владні структури не володіли науковою методологією вивчення, регулювання та прогнозування конфліктів. Демократичні перетворення відкрили двері для стихії конфліктного розмаїття в усіх сферах сучасного життя. Ці обставини потребують подальшого розвитку конфліктології в її теоретичній та прикладній формах. Саме в такому напрямку ми й пропонуємо її вивчати [4].

Сучасна дисципліна повинна мати власну методику викладання, тобто сукупність прийомів і засобів пізнання явищ, що її цікавлять. У загальному вигляді науковий аналіз конфліктів можна визначити як систему логічних і послідовних методологічних, теоретичних, методичних і організаційно-технічних процедур, що пов'язані між собою єдиною метою – одержати достовірні дані про досліджуваний феномен для подальшого їх використання у практиці врегулювання конфліктів [2].

У загальному плані методика викладання дисципліни конфліктології складається з наступної системи: методологічні принципи; загальнонаукові підходи; специфічні та універсальні методи.

Методологічні принципи дослідження конфліктів сформульовані як на загальнонауковому, так і на конкретно-науковому рівні. Це – принципи діалектичного розвитку, загального взаємозв'язку явищ і процесів, принципи історизму, об'єктивності, системності, діалектичної єдності теорії, експерименту і практики, врахування дії суб'єктивних чинників. Глибина конфліктологічних досліджень обумовлена також застосуванням принципів міждисциплінарного поєднання суміжних проблем, наступності, еволюційності та особистісного (соціопсихологічного) підходу [2].

Тихомирова Є. Б., Постолювський С.Р. виділяють два основні підходи до аналізу конфліктів, а саме: природничо-науковий та гуманітарний.

Природничо-науковий підхід до вивчення конфлікту пов'язаний із дослідженнями в галузі математики, логіки, біології. Вважають, що цілий потік математичних досліджень конфлікту відкрила книга Неймана і Моргенштерна «Теорія ігор та економічна поведінка 2» (1944), у якій були сформульовані принципи наукового аналізу дій у конфліктних ситуаціях на основі теорії ігор [5].

Гуманітарний підхід до вивчення конфліктів пов'язаний із дослідженнями в галузі різних гуманітарних та суспільствознавчих наук – історії, філософії, соціології та ін. Зупинимося на аналізі специфіки вивчення конфлікту цими науками [5].

Герасіна Л. М., Требін М. П., Воднік В. Д. розглядають загальнонаукові підходи, що використовує конфліктологія [2]: філософські (зокрема критична діалектика, діалектичний матеріалізм, неопозитивізм, структуралізм, постмодернізм і т. ін.); загально-логічні методи; загально-соціологічний (комплексний і системний аналіз); історичний (зокрема метод компаративного аналізу, конкретно-історичної оцінки, метод аналогії); політологічний і формально-юридичний підходи; соціо-психологічний підхід.

Щодо методів дослідження в конфліктології, то багато з них залучено з інших дисциплін. Розрізняють специфічні та універсальні методи конфліктологічних досліджень.

Ще М. Вебер та Л. Козер зазначали, що для дослідження конфлікту характерним є використання таких специфічних методів, як анкетування, статистичний аналіз масових даних, інтерв'ювання тощо [3].

Універсальними є такі методи, які використовуються в багатьох галузях наукового знання (індукція, дедукція, спостереження, експеримент, бесіда, анкетування тощо) [4].

У сучасній науці можна виділити такі основні методи, безпосередньо вживані в конфліктології: статистичний метод, метод експертних оцінок, експеримент, метод «картографії конфлікту», документальний метод, комп'ютерний метод-аналіз, спостереження, метод опитування, примирливі й арбітражні процедури, моделювання, тести, соціометричні методи, ситуативний метод [3].

Методи діагностики і дослідження конфліктів є ключовою проблемою, вирішення якої забезпечує успішний результат їх дослідження. Так, крім загальних психологічних і соціологічних, часто використовуються лабораторні експерименти, ретроспективні та бланкові методики, тестування. Лише на прикладі досліджень міжособистісного конфлікту всю літературу з психології конфлікту можна умовно поділити на чотири напрями: організаційний, діяльнісний, мотиваційний та когнітивний. Міжособистісні конфлікти в групі зазвичай вивчаються за допомогою таких методик: спостереження; соціометрія; модульна методика діагностики міжособистісних конфліктів; ретроспективний аналіз

конфліктів; вивчення документів (контент-аналіз); різні опитування; експеримент; проєктивні методики тощо [2].

Слід зазначити, що застосування перерахованих методів та ступінь їхньої ефективності залежать від багатьох факторів, а саме: від типу, виду та характеру конфлікту, можливих наслідків, наявних ресурсів, мети та завдань, які ставить перед собою менеджер під час аналізу конфліктних ситуацій [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначення особливостей викладання дисципліни конфліктологія має суттєве значення для майбутніх менеджерів освіти, бо ці знання дадуть змогу запобігання конфліктів та їх грамотного розв'язання, допоможуть осмислити проблеми та вирішити завдання, які поставило перед людством ХХІ століття в повсякденному та професійному житті.

Список використаних джерел.

1. Конфліктологія : навч. посібник / Д. В. Коваленко, І. М. Шалімова, О. М. Керницький та ін. ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2015. – 256 с.
2. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. — Харків : Право, 2012. – 128 с.
3. Миронова О. М. Конфліктологія : навч. посібник / О. М. Миронова, О. В. Мазоренко. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2011. – 168 с.
4. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник / М. І. Пірен. – Київ : МАУП, 2003. – 360 с.
5. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський. – Рівне : Перспектива, 2007. – 389 с.

References

1. Kovalenko, DV, Shalimova, IM, Kernitsky, OM, Burbiha, V & Kravchenko, O 2015, *Konfliktolohiia*, [Conflictology], Ukrainiska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv.
2. Herasina, LM, Trebin, MP, Vodnik, VD et al. 2012, *Konfliktolohiia*, [Conflictology], Pravo, Kharkiv.
3. Mironova, OM & Mazorenko, OV 2011, *Konfliktolohiia* [Conflictology], Vydavnytstvo Kharkivskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, Kharkiv.
4. Piren, MI 2003, *Konfliktolohiia*, [Conflictology], Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom, Kyiv.
5. Tykhomyrova, YeB & Postolovskyi, SR 2007, *Konfliktolohiia ta teoriia perehovoriv*, [Conflictology and Negotiation Theory], Perspektyva, Rivne.

Стаття надійшла до реакції 28.10.2017р.